

**Проблема дотримання норм
позиційного чергування у//в у сучасних наукових статтях
технічного профілю**

У статті досліджено актуальну для сучасного українського мовознавства проблему дотримання норм щодо позиційного чергування голосних та приголосних у//в з метою досягнення милозвучності (евфонії) української мови. На матеріалі збірки наукових статей з електроніки, опублікованих у Віснику Національного університету «Львівська політехніка» 2007 року, число 592, проаналізовано 529 прикладів вживання прийменників-префіксів у//в (евфонем), виокремлених методом суцільного вибирання. Нормативних з погляду сучасного українського правопису виявилось 375 прикладів, що становить 70,9 %, помилкових – 154 приклади (29,1%), тобто близько третини. Дослідження можливих причин недотримання чинних норм правопису для випадків ненормативного вживання в зіставленні їх з нормативними дало змогу з'ясувати деякі основні тенденції усталення правил позиційного чергування букв на позначення голосних і приголосних. Констатовано, що збігів голосних сучасний мовець послідовно уникає, підтверджуючи немилозвучність таких звукосполук. З'ясовано, що надмірний формалізм у правописних нормах щодо збігів приголосних сприяє появі численних випадків порушень норми, оскільки правопис не враховує вимог мелодики конкретної фрази та індивідуального мовного чуття українця. Візуально складні для вимови збіги приголосних найчастіше усуває наявність павзи та вимова ў-нескладового. До того ж зауважено, що значна кількість збігів приголосних припадає на вживання «в» перед дзвінким (сонорним) приголосним, зокрема перед наступним «й», що можна сприймати як не надто важкий для вимови збіг. Сучасний правопис, як основний нормалізаційний документ літературної мови, має надавати мовцям більше можливостей для гнучкого застосування позиційного чергування букв на позначення голосних і приголосних звуків. Подальше дослідження цієї проблеми може бути спроектовано на аналіз наукової літератури (статей, монографій) інших періодів, зокрема сучасних науково-навчальних видань, щодо дотримання правил позиційного чергування у//в.

Ключові слова: українська мова, милозвучність, нормативність, засоби милозвучності української мови, позиційне чергування у//в.

Мовна норма, як слушно зауважує І. Фаріон, – це «синтез внутрішньомовних та позамовних чинників, що відображають напрям розвитку суспільства» [15, с. 10]. Правила позиційного чергування у//в поступово обралося в певні постулати впродовж ХХ ст. Ще в «Нормах української літературної мови» О. Синявського ситуації застосування цього чергування подано описово, без чітко сформульованих правил [7, с. 49]. Автор доречно, на наш погляд, наголошує, що «міркування про важкі групи приголосних тощо при збігові слів недоречні, коли поміж тими словами є розділовий

знак або хоч і без розділового знаку між ними є павза» [7, с. 26]. Слушність цієї тези підтверджує реальна мовна практика, яка засвідчує численні випадки вживання прийменника-префікса у//в із порушенням нормативності. Художня література, зокрема творчість Т. Шевченка, М. Коцюбинського та інших класиків української літератури, також демонструє відхилення від цих правил. Отож актуально постає завдання простежити, наскільки частотними є мовленнєві помилки, пов'язані з дотриманням правил милозвучності, зокрема в художній, навчальній і науковій літературі, а також з'ясувати, чим вони зумовлені.

В сучасному мовознавстві проблему милозвучності української мови частково порушено в низці ґрунтовних підручників і монографій [7; 8; 9; 15; 17] та наукових статей [4; 5; 6; 1; 2; 3]. Зокрема, з'ясовано, що позиційне чергування є давньою ознакою нашої мови: «Процес вь > у (ў) в південних та західних говорах давньоруської мови розпочався не пізніше XI ст. Вже від XII ст. в пам'ятках знаходимо написання прийменника вь замість у й навпаки» [6]. У «Нормах української літературної мови» О. Синявський застерігав: «не слід тільки зловживати ці чисто вимовні умови чергування у–в і поширювати їх на те, на що поширювати не можна» [7, с. 27]. Згодом, у 60х роках, підхід до утвердження правил позиційного чергування голосних та приголосних було достатньо виважено сформульовано в статті А. Матвієнко: «вимоги милозвучності змушують зважати в кожному випадку на конкретні фонетичні умови – на кінцевий приголосний попереднього слова і на початковий звук або звукосполучення – наступного, на темп мовлення, ритміку. Отже, якоїсь єдиної для всіх випадків формули, яка б вимагала вживати у або в тільки залежно від попереднього слова або тільки від наступного, не може бути» [4, с. 72]. Проте всі правописні документи XX ст. містять низку формалізованих правил усунення важких для вимови збігів голосних та приголосних звуків через позиційне чергування прийменників-префіксів у//в. Наші попередні дослідження, а також роботи інших українських мовознавців [1; 2; 3; 5] підтверджують, що нормативні вимоги щодо цієї проблеми в кожному наступному виданні українського правопису посилюються [10; 11; 12; 13], а чинний правопис подає чіткі правила чергування у//в, та лише в примітці коротко зазначено: «Трапляються відхилення від цих правил уживання у, в, що спричинено вимогами ритмомелодики або мовними вподобаннями автора» [14, с. 18].

У науковій літературі досі не сформульовано належних підстав для формалізації позиційного чергування у//в. Аналіз сучасних науково-навчальних видань з огляду на означену проблему, гадаємо, сприятиме подальшому уточненню правил позиційного чергування голосних та приголосних в сучасному українському правописі.

Мета роботи – виявити тенденції утвердження окремих правил позиційного чергування букв на позначення голосних і приголосних відповідно до усталених в українській мові засобів милозвучності. Задля досягнення означеної мети плануємо реалізувати кілька завдань: 1) здійснити суцільне вибирання всіх наявних прикладів уживання прийменників-префіксів у//в у наукових статтях одного з фахових видань України та оцінити їхню нормативність; 2) простежити співвідношення нормативних і помилкових відповідно до чинного правопису вживань прийменника-префікса у//в у відповідних наукових джерелах; 3) виявити можливі причини недотримання правописних правил для випадків ненормативного вживання; 4) з'ясувати тенденції усталення правил позиційного чергування голосних і приголосних.

Джерельну базу роботи становлять наукові статті з електроніки, опубліковані у Віснику Національного університету «Львівська політехніка» 2007 року, число 592 (1)¹. Для дослідження методом суцільного вибирання виокремлено 529 прикладів вживання прийменників-префіксів у//в (евфонем). З них нормативних виявилось 375 прикладів, що становить 70,9 %, помилкових – 154 приклади, тобто 29,1%. Отож констатуємо, що в науковому виданні близько третини випадків використання прийменника-префікса у//в не відповідають правилам, зафіксованим в «Українському правописі». Дослідження випадків ненормативного вживання в зіставленні з нормативними дасть змогу описати типові ситуації таких порушень, з'ясувати причини їх виникнення та виявити основні тенденції усталення правил позиційного чергування букв на позначення голосних і приголосних. Опрацювання значної кількості джерел стане підставою для вдосконалення формулювань чинного українського правопису в частині правил милозвучності української мови.

Детальне дослідження виявлених у джерельній базі помилкових моделей у зіставленні з прикладами нормативного вживання проведемо, виокремивши вслід за [3], 6 основних моделей.

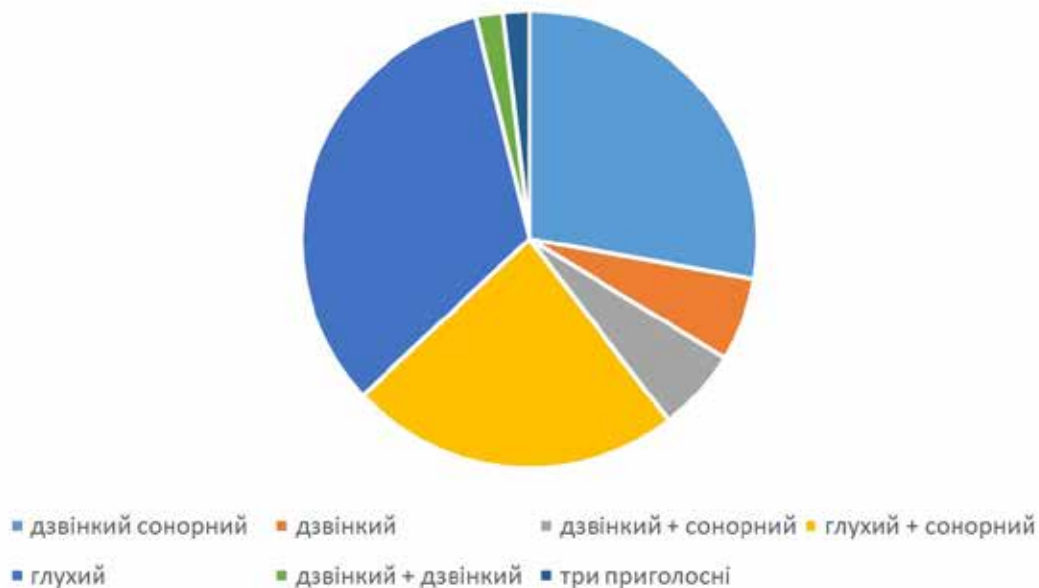
¹Надалі покликання на джерело подаватимемо лише зазначенням сторінки в круглих дужках.

Перша модель – у в позиції збігу голосних. У взятих для аналізу наукових статтях не віднайдено жодного прикладу використання прийменника-префікса у в позиції між двома голосними. Зважаючи на виявлення аналогічної ситуації в праці «Підручник хемії» Б. Павлова і В. Семенченка, виданої 1937 року [3, с. 78], а також у навчальних посібниках 60-х років минулого століття [2, с. 9], можемо констатувати незаперечність норми, що задля досягнення милозвучності української мови збігів голосних послідовно не допускають.

Натомість прикладів нормативного застосування прийменника-префікса в у позиції між двома голосними виявлено 47, що становить 12,6 % від усіх нормативних евфонем або 8,9 % всієї вибірки, хоча, як показує мовна практика, це модель із загальною низькою частотністю: *використання в умовах* (4), *очищення в ультразвуковій ванні* (14), *плазма в ITER* (54), *використовуються в електроніці* (54), *використано в експериментах* (60), *енергії в імпульсі* (62), *поглинання в абсорбері* (63), *енергія в імпульсі* (64), *акцептора в основному стані* (124), *потужності в імпульсі* (66), *заряду в об'ємі* (78), *використовуються в акустоелектроніці* (168), *спостерігається в об'ємних* (105), *розмістити в одному* (159) і т. ін.

Друга модель – у в позиції після голосного перед приголосним. Матеріали дослідження дають змогу констатувати досить значний відсоток таких порушень сучасної норми – 51 випадок, що становить 33,1 % від усіх помилкових моделей. Приміром, такі: *Донедавна у літературі* (13), *знаходиться у межах* (17), *положенні у матриці* (63), *втрати у матеріалі* (64), *є у кілька разів меншою* (66), *поля у цій роботі* (67), *прийнятими у розділі* (70), *величину у традиційних* (73), *заряду у збідненій області* (74), *принаймні у діапазоні* (77), *та у прикордонній області* (99), *хід якої у широкому інтервалі* (103), *здатності у широкому* (104), *воску у зразках* (106), *взаємодії у кристалах* (109), *потреба у контролі* (161), *енергії у мікрохвильових печах* (164), *проходження усіх* (166), *енергії у заданому діапазоні* (166) тощо. Зважаючи на таку високу частотність помилок за другою моделлю, доцільною вважаємо характеристику прикладів таких порушень з погляду звукового оточення. Оскільки понад 97 % прикладів засвідчують наявність павзи перед у, що заводить цей прийменник-префікс в один звуковий комплекс із наступними звуками, звернімо увагу на наступний після у звукоряд, маючи на меті порівняти його згодом з нормативною моделлю вживання у на початку фрази перед наступним приголосним.

Діаграма 1. Відсоткове співвідношення випадків вживання “у” після голосного перед наступним приголосним (приголосними)

Як видно з діаграми 1, найбільшу кількість вживань у після голосного й павзи засвідчено перед наступним глухим звуком (33,3 % випадків) – *к, п, с, т, ш*, перед сонорним звуком (27,5 %) та перед поєднанням «глухий + сонорний» (23,5 %). Акцентуймо, що серед прикладів цієї моделі є чимало повторюваних фраз, що може мати певний вплив на загальну картину. Приміром, вислів *виконано у межах* трапляється двічі (61, 127), фразу *знаходиться у межах* двічі використано на с. 17 (17), іменник *кристал* поєднано з прийменником у в позиції після голосного тричі: *центрами у кристалах* (107), *розподілені у кристалі* (109), *взаємодії у кристалах* (109). Для порівняння відзначаємо, що той самий автор утричі частіше вживає нормативний прийменник *в* перед словом *кристал* після голосного: *іона в кристалі* (123, 124), *збудження в кристалі* (124), *енергії в кристалі* (125, 127), *донора в кристалі* (125, 127 двічі), *енергії в кристалах* (127). Отож ненормативне застосування позиційного чергування у//в за цією моделлю не може вказувати на мовні звички автора наукової статті, а зумовлено, видається, мелодикою фрази.

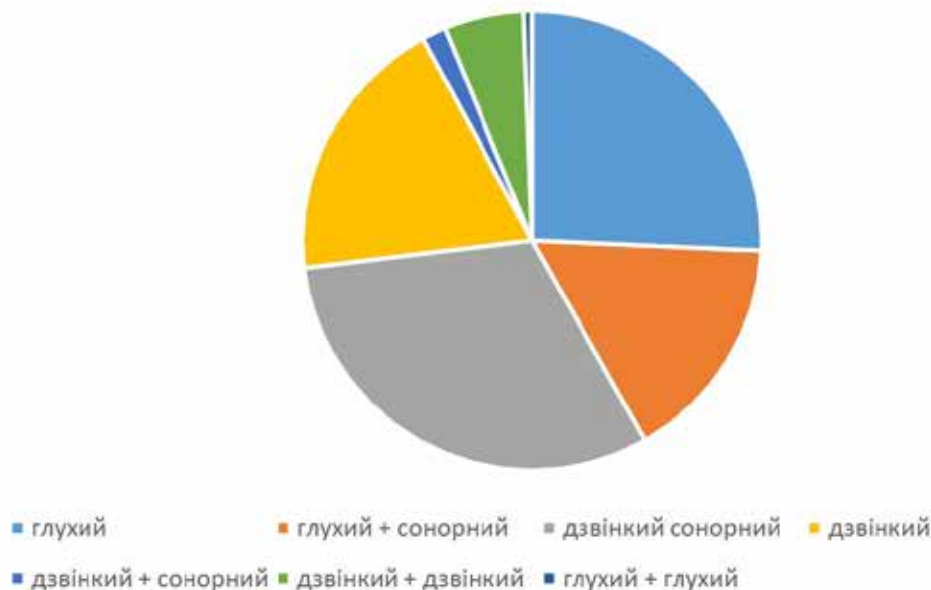
Опрацьовуючи порушення нормативности за аналогічною моделлю в навчальній літературі 60-років ХХ ст., ми звернули увагу, що відсоток таких випадків був незначний і зазвичай використання прийменника-префікса у не призводило до значних ускладнень вимови через наявність павзи перед у чи завдяки якісній характеристиці сусідніх голосних [2, с. 10]. Матеріали, за якими проведено це до-

слідження, показують різке зростання помилкових сполук цього типу, адже їхня кількість становить третину від усіх порушень милозвучності. Наявність такої великої кількості вживань “у” в позиції після голосного перед приголосним можна, на наш погляд, також вважати підтвердженням певної тенденції до утвердження переваги у над в, якій сприяють, зокрема, й нині чинні правописні норми. Адже в «Українському правописі» 2019 року не констатовано нескладової вимови в, а лише вказано на вимоги ритмомелодики чи мовні вподобання автора [14, с. 18]. У підручникові «Українська мова» для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів наголошено: «Українська мова досягає милозвучності зокрема тим, що уникає насамперед збігів голосних, а потім – приголосних. При цьому пауза сприймається як приголосний» [17, с. 145]. Отож відповідно до власного чуття мовець допускає, до прикладу, немилозвучне за чинними нормами використання у після голосного перед сонорним приголосним: *знаходиться у межах* (17), *втрати у матеріалі* (64), *поглинання у максимумі* (103). Хоча й можна констатувати, що вимова у в таких позиціях є нескладовою, проте частотність відповідних евфонем свідчить про наявність певної тенденції.

Нормативне використання прийменника-префікса “в” у позиції після голосного перед приголосним (крім *в, ф, кв, сф, св, дв, зв* тощо) є, як і можна було очікувати, найчастотнішим з усіх виявлених у нашій вибірці евфонем – 179 прикладів, що складає 47,7 % правильних моделей або 33,8 % всієї вибірки: *використання в радіаційних* (4), *опромінення в нейтронних* (53), *співробітництва в науці* (54), *знаходиться в зоні* (55), *сигналу в детекторі* (56), *зростає в чотири рази* (59), *енергії в лазерному імпульсі* (63), *розраховували в три етапи* (63), *треба враховувати* (63), *потужності в лазерному імпульсі* (65), *тепловиділення в генеруючому середовищі* (66), *умову в розрахунках* (68), *температура в цій частині* (68), *температура вздовж* (69), *стискається в середній частині* (70), *передбачається в майбутньому* (71), *заряди в ньому* (73), *проводилися в триелектродній комірі* (75), *сфери в діелектрику* (77), *релаксації в системах* (78), *записували в геометрії* (101), *парателуриту в глибині* (101), *наведено в багатьох роботах* (105), *відбуваються в кристалі* (122), *спостерігається в сильнолегованих кристалах* (123), *іона в кристалі* (124), *то в такому випадку* (158), *інтерферувати в площині* (160), *неоднорідностями в середині* (161), *Просвітлення вздовж* (163), *енергії в теплову* (164), *пробілу в розв’язанні* (165) тощо.

Якщо взяти до уваги якість наступного приголосного, то вимальовується досить строката картина, яку відображено в діаграмі 2.

Діаграма 2. Відсоткове співвідношення випадків збігу “в” з наступним приголосним (приголосними) після голосного

Особливо зазначмо, що деякі консонантні збіги в цій моделі є ідентичними, приміром позиція збігу в з двома дзвінками приголосними в шести випадках з десяти трапляється у фразі *Просвітлення вздовж* (163), вживання в перед дзвінком сонорним, зафіксоване 56 разів, у 10 випадках помічено в словосполучі *в лазерному імпульсі* (63 двічі; 65 чотири рази; 66 двічі; 69; 122) та в 9 випадках у вислові *в лазері* (63; 67; 68 двічі; 69; 70 двічі; 71 двічі). Це наводить на висновок про тяжіння автора до певних мовних звичок. Підтвердження знаходимо також у прикладі *різниця температур вздовж осі* (71), де в виступає в позиції між двома приголосними, що в правописі редакції 1993 року і в чинному 2019 року зазначено як порушення норми [13, с. 16–17; 14, с. 17–18). Проте слово *вздовж* у вибраному матеріалі жодного разу не зафіксовано у варіанті *уздовж*. Отож, можливо, це і є вираження мовних уподобань автора.

Загалом можемо підтвердити достатню послідовність у дотриманні норми вживання в після голосного перед приголосним, крім наступних *в, ф, кв, льв, сф, хв, св, дв, зв* тощо, які правопис означає як складні для вимови.

Джерельна база дослідження демонструє суттєве переважання нормативного вживання в у позиції після приголосного перед голосним: *матеріалів в електроніці* (3), *ростуть в умовах* (4), *потужність в імпульсі* (65), *за часом в інтервалі* (67), *іонів в електроліті* (73), *діаметром в околі* (74), *одиниць в елементарній коміріці* (103),

акцепторів в основному стані (124), *Потім в одне* (160) та ін. Загалом виявлено 12 таких випадків і лише один приклад порушення цієї норми: *відпалом у атмосфері* (17).

Третя модель – в у позиції після голосного перед приголосними, що становлять немилозвучне поєднання (в, ф, кв, сф, хв, св, дв, зв). Чинний правопис містить чітку норму – вживати прийменник чи префікс у «незалежно від кінця попереднього слова перед наступними **в, ф**, а також перед буквосполученнями **льв, зв, св, дв, тв, гв, хв** і под.» [14, с. 17]. Проте матеріал дослідження демонструє чимало ситуацій порушення цієї норми: засвідчено 9 випадків вживання в після голосного перед **в, ф, св, тв, дв, кв, сф** (5,9 % усіх порушень): *розпочато в 2005 р.* (54), *поля в виготовлених катушках* (55), *приблизно вдвічі* (59), *тепловиділення в твердотільному лазері* (63), *заряду в твердому тілі* (74, 78), *збудження в двочастинковому* (124). Аналізуючи цю ситуацію та порівнюючи її з матеріалами попередніх досліджень, можемо стверджувати, що складність вимови в цих позиціях усуває частково вимова ўнескладового. Почасти збіг **вв** не слід трактувати як немилозвучний, адже українська мова фіксує чимало лексем з таким збігом: *ввічливий, вважати, ввижатися, ввечері, введення* тощо. Крім того, чинний правопис містить примітку, яка дозволяє вживати префікс **в** перед наступним кореневим **в**: «Після слова, що закінчується на голосний, у деяких дієсловах, прикметниках (дієприкметниках), прийменниках та прислівниках перед **в** пишемо префікс **в-**» [14, с. 17]. Отож і приклади *спеціально введених* (109), *електроніці вважається* (3) правил милозвучності не порушують. Крім того, серед прикладів порушення нормативності виявлено один випадок вживання в після приголосного перед цими звукосполученнями: *проектів в світі* (54), що, безумовно, можна вважати складним для вимови збігом, хоча вимова ўнескладового певною мірою усуває немилозвучність.

Нормативне вживання у після букв на позначення голосних перед **в, ф, св, тв, дв, кв** тощо засвідчено у 24 прикладах, тобто у два з половиною рази частіше, ніж ненормативне. Це 6,4 % від усіх нормативних евфонем: *InSb у верхньому шарі* (4), *прозорими у видимому діапазоні* (13), *хвилі у видимому діапазоні* (17), *вимірювання у вигляді* (57), *Як і у випадку* (70), *подати у вигляді* (73), *люмінесценції у видимому* (105), *полягає у двох* (106), *рівняння* (9) *у вигляді* (125), *що у випадку взаємодії* (127), *проявляється у випадку* (164), *та у зв'язку* (165) тощо.

Четверта модель – в у позиції між двома приголосними. Ця модель виявилася частотною у вибраному матеріалі: 51 приклад, що становить 33,1 % від усіх помилкових. Отож варто, на нашу думку, вдатися до деталізації консонантного оточення, властивого для цієї моделі.

Діаграма 3. Відсоткове співвідношення випадків вживання "в" у позиції між двома буквами на позначення приголосних

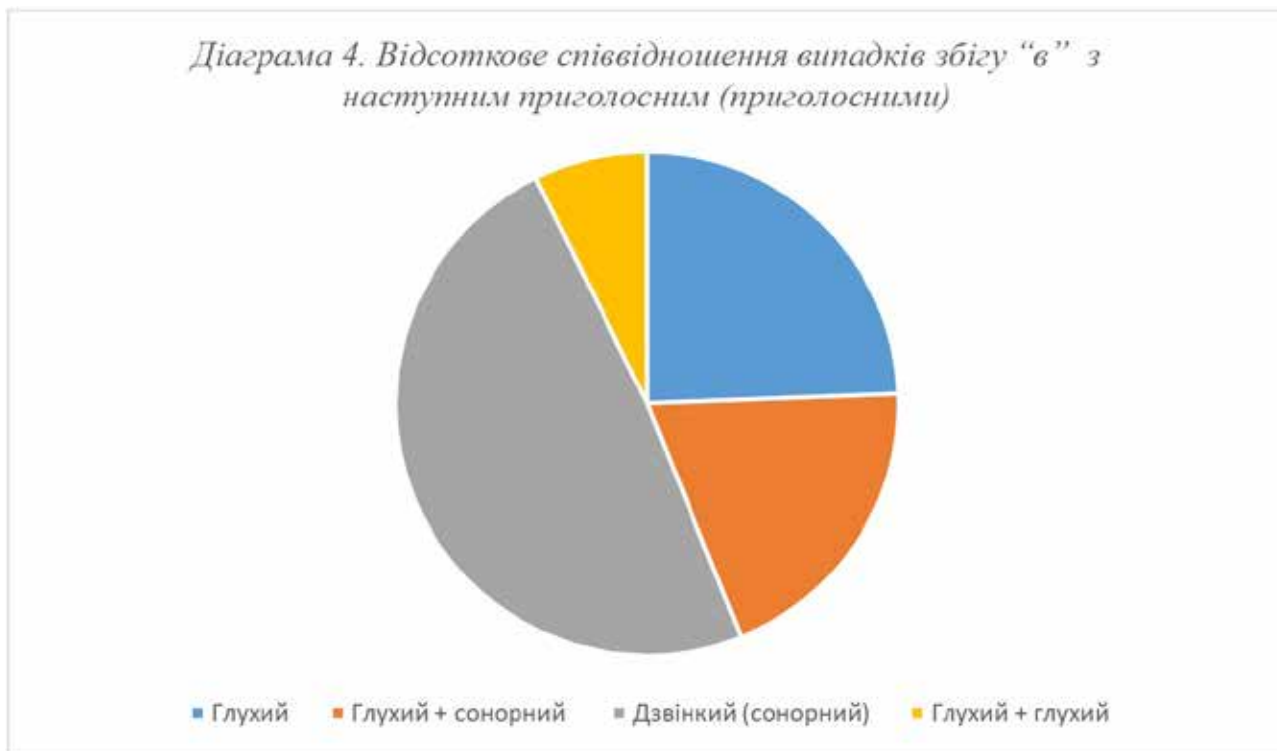

- дзвінкий (сонорний) – дзвінкий (сонорний)
- дзвінкий (сонорний) – глухий + дзвінкий (сонорний)
- дзвінкий (сонорний) – глухий
- глухий – глухий + дзвінкий (сонорний)
- глухий – глухий
- глухий – дзвінкий (сонорний) + глухий
- глухий + глухий – дзвінкий

Як видно з наведеної діаграми, найбільша кількість збігів припадає на позицію перед дзвінким (сонорним) приголосним або його збігом з глухим приголосним. Сумарно це 76,5 % прикладів цієї моделі. Прийменник-префікс в стоїть у позиції між двома дзвінками (сонорними) у 21,6 % випадків: *дислокацій в них* (4), *шляхом врахування* (63), *рівнів в генеруючому середовищі* (64), *кількість фотонів в резонаторі* (64), *переходам в генеруючому середовищі* (68), *процесів в наномасштабі* (73), *максимумом в розподілі* (74), *донорів в момент* (123) тощо. Ще 25,5 % евфонем припадають на позицію між глухим і дзвінким (сонорним): *проведених в Лабораторії* (4), *виникають в лазері* (62), *як в генеруючому середовищі* (66), *МС в ниткоподібних кристалах* (107) тощо. Приклади вживання в між дзвінким (сонорним) і звукосполученням «глухий + дзвінкий (сонорний)» становлять 17,6 % від усіх прикладів цієї моделі: *сенсорів в процесі* (53, 58, 60, 61), *що й в* (3) (124) тощо. По 5,9 % припадає на приклади вживання в після глухого приголосного перед збігом «глухий + дзвінкий (сонорний)» (*виникають в процесі* (71), *домішок в НК* (109), *Yb³⁺ в кристалі* (123)) та після збігу «глухий + глухий» перед буквою на позначення дзвінкого звука (*кількість в резонаторі* (64), *присутність в них* (106; 107)). Як бачимо, є підстави констатувати, що інтонаційна павза, що виникає після слова, що закінчується на приголосний, призводить до нівелювання попереднього звука – основна увага мовця спрямована на вимову наступних після в звуків, тому означені вище позиції видаються милозвучними, а збіг приголосних є лише візуальним.

Посилює наше міркування наявність прикладів використання прийменника в після в перед приголосним: *сенсорів в процесі* (53; 58; 60; 61), *кількість фотонів в резонаторі* (64), *рівнів в генеруючому середовищі* (64). Цю позицію не вважаємо складною для вимови, оскільки звук в на кінці слова за чинною нормою вимовляємо як ўнескладове [15, с. 29], що сприяє милозвучності фрази. Дещо схоже ситуація виглядає і в збігах на кшталт *різниця температур вздовж осі* (71), де складність вимови усувається наявністю павзи й нескладовою вимовою ў.

П'ята модель – в на початку речення чи фрази (після розділового знака) перед наступним приголосним. Наша вибірка демонструє 41 приклад цієї моделі, що складає 26,6 % від усіх помилкових евфонем: , *в деяких випадках* (4); , *внаслідок* (17); , *в стенді* (55); , *в якій* (55); . *В лабораторії* (58); . *В процесі* (60); ; *в наших розрахунках* (68); . *В роботі* (72); > *в діапазоні* (109); , *в цьому випадку* (102); , *в кристалах* (123); , *в якому відбувається* (124); , *в результаті* (127). Для порівняння цієї моделі з іншими ситуаціями, що засвідчують збіги приголосних, проаналізуємо відсоткове співвідношення випадків збігу “в” з наступним приголосним (приголосними).

Діаграма 4 наочно показує, що майже половина (48,8 %) всіх випадків застосування прийменника в на початку фрази перед наступним приголосним – це його позиціювання перед дзвінким (сонорним) приголосним. До того ж варто уточнити, що половина з цих прикладів – це вживання в перед наступним звуком

й: , в яких (3); , в якому (4); , в якій (55); , в яких (55, 58); , в якій (63); , в яких (105); , в якому (158). Цю ситуацію, гадаємо, виправдовує звична для української мови вимова **я, ю, є, ї** після губного приголосного (в'язати, в'юн, в'ється, в'їхати), яку аж ніяк не можна трактувати як немилозвучну. Ще третина цієї моделі – використання прийменника в перед р: , в результаті (127);) в реакторі (53, 60); . В роботі (72); , в результаті (167). Цю модель також не можна назвати немилозвучною.

Нормативне ж у на початку фрази перед приголосним становить 12 % від усіх нормативних прикладів (45 випадків): . У розчині (3); . У статті (54); . У процесі (58, 59, 60);) у жовтні (53); . Усі перелічені (13); , у структурі (17); . У попередньому (69); . У всіх випадках (70); . У цій роботі (73); . У дослідях (76); . У такому випадку (159, 161); . У реальних кристалах (124); , у двочастинковій моделі (125); . У цьому випадку (126); . У спектрі (101); . У структурі (99); . У кварцову трубу (105); , у спектральному діапазоні (102). Наголосімо, що у вибраному матеріалі не виявлено жодного випадку вживання на початку фрази у перед наступним звуком й. Тому можемо констатувати прихильність мовців до звукосполуки вй.

Шоста модель – у на початку речення чи фрази (після розділового знака) перед наступним голосним. У матеріалах дослідження виявлено лише один приклад вживання у на початку фрази перед голосним: : у *n*-шаровій (165). Цю помилку виправдовує візуальна відсутність збігу голосних, оскільки *n* тільки у вимові набуває звучання «ен». Отож цей випадок можна вважати недоглядом автора чи редактора, а загалом підтвердити послідовне уникнення збігів голосних. Натомість в на початку фрази перед голосним виступає 5 разів, що становить 1,3 %: , в основі яких (53); , в інфранизькому інтервалі (76); 0 в абсорбері (63 двічі);) в основному стані (126).

Отже, проаналізувавши 529 прикладів вживання прийменників-префіксів у//в (евфонем) у наукових статтях одного з фахових видань України за 2007 рік, ми виявили, що нормативними з погляду сучасного українського правопису є 375 прикладів, що становить 70,9 %, помилкових – 154 приклади (29,1%), тобто близько третини. Такий великий відсоток порушень літературної норми спонукає до виявлення причин недотримання чинних правил правопису.

Зіставлення випадків ненормативного вживання з нормативними дало змогу з'ясувати такі основні тенденції усталення правил позиційного чергування букв на позначення голосних і приголосних:

1. Збігів голосних сучасний мовець послідовно уникає, підтверджуючи немилозвучність таких звукосполук.

2. Надмірний формалізм у правописних нормах щодо збігів приголосних сприяє появі численних випадків порушень норми, оскільки правопис не враховує вимог мелодики конкретної фрази та індивідуального мовного чуття українця.

3. Візуально складні для вимови збіги приголосних найчастіше усуває наявність павзи та вимова *ў*-нескладового.

4. Значна кількість збігів приголосних припадає на вживання «в» перед дзвінким (сонорним) приголосним, зокрема перед наступним «й», що можна сприймати як не надто важкий для вимови збіг.

5. Сучасний правопис, як основний нормалізаційний документ літературної мови, має надавати мовцям більше можливостей для гнучкого застосування позиційного чергування букв на позначення голосних і приголосних звуків. Адже, як влучно висловився Ю. Шевельов (Шерех), у правописі «не мусять відбиватися всі звукові варіанти вимови, але речі, що мають істотне значення для системи мови, мусять знаходити своє відзеркалення» [16, с. 396].

Подальше дослідження цієї проблеми може бути спроектовано на аналіз наукової літератури (статей, монографій) інших періодів, зокрема сучасних науково-навчальних видань, щодо дотримання правил позиційного чергування у//в.

Література

1. Куньч З. Й. Еволюція правил позиційного чергування голосних і приголосних від «Норм» О. Синявського донині. *Український смисл: науковий збірник*. Дніпро: Ліра, 2019. С. 148–157.
2. Куньч З. Й. Питання дотримання норм позиційного чергування у//в у навчальній літературі 60-х років ХХ ст. *Лінгвістичні студії. Linguistic Studies: зб. наук. праць*. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020. Вип. 40: У 2-х т. Т. 1. С. 7–18.
3. Куньч З. Й. Тенденції внормування правил позиційного чергування у/в на початку ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна* 72, 2020. С. 76–86.
4. Матвієнко А. Префіксальні у–в. *Українська мова в школі* 1, 1965. С. 71–73.
5. Наконечна Г., Ментинська І. Категорія милозвучності як культуромовний конструкт. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27. Том 4, 2020. С. 20–25.
6. Німчук В. Виникнення чергування в-у, з-із, к-ік. *Культура слова*. № 12, 1977. [Електронний ресурс]. URL: <http://kulturamovyu.univ.kiev.ua/KM/-pdfs/Magazine12-10.pdf> (дата звернення: 11.03.2021).
7. Синявський О. *Норми української літературної мови*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 368 с. (Репринт з видання 1931 р.)
8. *Сучасна українська літературна мова: підручник* / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; за ред. А. П. Грищенка. Київ: Вища шк., 1997. 493 с.
9. *Сучасна українська мова: Підручник* / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономарева. Київ: Либідь, 2001. 400 с.

10. Український правопис. Київ: Українське державне видавництво, 1946. 179 с.
11. Український правопис. 2-ге вид. випр. й доп. Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1960. 189 с.
12. Український правопис. 3-тє вид. випр. й доп. Київ: Наукова думка, 1990. 240 с.
13. Український правопис. 4-тє вид. випр. й доп. Київ: Наукова думка, 1993. 240 с.
14. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 391 с.
15. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова: монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. 328 с.
16. Шерех Юрій. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен: Вид-во «Молоде життя». 1951. 402 с.
17. Ющук І. Українська мова. Київ: Либідь, 2003. 640 с.

Використані джерела

Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. № 592 Електроніка [Електронний ресурс] URL: <https://vlp.com.ua/taxonomy/term/670>. (дата звернення 12.02.2021).

References

1. Kun'ch Zoriana. Evolyutsiya pravyl pozytsiynoho chervhuvannya holosnykh i pryholosnykh vid «Norm» O. Synyavs'koho donyni [The evolution of the rules of positional alternation of vowels and consonants from “Norms” by O. Sinyavsky to this day]. *Ukrayins'kyu smysl: naukovyy zbirnyk*. Dnipro: Lira, 2019, pp. 148–157. (In Ukrainian).
2. Kun'ch Zoriana. Pytannya dotrymannya norm pozytsiynoho chervhuvannya u/v u navchal'niy literaturi 60-kh rokiv XX st. [The Question of Compliance with the Standards of Positional Alternation of y/v in the Educational Literature of the Sixties of the 20th Century]. *Linhvistychni studiyi. Linguistic Studies: zb. nauk. Prats'*. Vinnytsya: DonNU im. V. Stusa, 2020, issue 40, vol. 1, pp. 7–18. (In Ukrainian).
3. Kun'ch Zoriana. Tendentsiyi vnormuvannya pravyl pozytsiynoho chervhuvannya u/v na pochatku XX stolittya [Trends in normalization of the rules in positional rotation of “y” and “v” in the early XX century]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filolohichna*, 2020, vol. 72, pp. 76–86. (In Ukrainian).
4. Matviyenko Antonina. Prefiksals'ni u–v [Prefixal u–v]. *Ukrayins'ka mova v shkoli*, 1965, vol 1, PPPpp. 71–73. (In Ukrainian).
5. Nakonechna Halyna, Mentyns'ka Iryna. Katehoriya mylozvuchnosti yak kul'turomovnyy konstrukt [Category of sonority as a cultural and linguistic construct]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*, issue 27, vol. 4, 2020, pp. 20–25. (In Ukrainian).
6. Nimchuk Vasyl'. Vynyknennia chervhuvannya v-u, z-iz, k-ik. [Occurrence of alternation v-u, z-iz, k-ik]. *Kul'tura slova*, №. 12. Available at: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine12-10.pdf>. (In Ukrainian).
7. Synyavs'kyu Oleksa. Normy ukrayins'koyi literaturnoyi movy [Norms of the Ukrainian literary language]. Kyiv: Vydavnychyy dim Dmytra Buraho, 2018, 368 p. (Reprint z vydannya 1931 r.) (In Ukrainian).
8. Hryshenko A. P., Mats'ko L. I., Pliusch M. Ya. Suchasna ukrains'ka literaturna mova [Modern Ukrainian literary language]. Kyiv, Vyscha shkola 1997, 493 p. (In Ukrainian).
9. Ponomariv O. D., Rizun V. V., Shevchenko L. Yu. Suchasna ukrains'ka mova [Modern Ukrainian language]. Kyiv, Lybid', 2001, 400 p. (In Ukrainian).
10. Sherekh, Yuriy. Narys suchasnoyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy [The Syntax of Modern Literary Ukrainian]. Myunkhen: Vyd-vo «Molode zhyttya», 1951, 402 p. (In Ukrainian).

11. Ukrayins'kyu pravopys [Ukrainian spelling]. Kyiv: Ukrayins'ke derzhavne vydavnytstvo, 1946, 179 p. (In Ukrainian).
12. Ukrayins'kyu pravopys [Ukrainian spelling]. Kyiv: Vydavnytstvo Akademiya nauk Ukrayins'koyi RSR, 1960, 189 p. (In Ukrainian).
13. Ukrayins'kyu pravopys [Ukrainian spelling]. Kyiv: Naukova dumka, 1990, 240 p. (In Ukrainian).
14. Ukrayins'kyu pravopys [Ukrainian spelling]. Kyiv: Naukova dumka, 1993, 240 p. (In Ukrainian).
15. Ukrayins'kyu pravopys [Ukrainian spelling]. Kyiv: Naukova dumka, 2019, 391 p. (In Ukrainian).
16. Farion Iryna. Movna norma: znyshchennya, poshuk, vidnova: monohrafiya [Language norm: destruction, search, restoration]. Ivano-Frankivs'k: Misto NV, 2009, 328 p. (In Ukrainian).
17. Yuschuk Ivan. Ukrains'ka mova [Ukrainian language]. Kyiv: Lybid', 2003, 640 p. (In Ukrainian).

List of Sources

Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika», 2007, vol. 592 Elektronika.
Available at: <https://vlp.com.ua/taxonomy/term/670>. (In Ukrainian).

Zoriana Kunch. The Problem of Spelling Norms Compliance with the Positional Alternation of “y” and “b” in Modern Scientific Articles of Technical Profile. The article examines the problem of compliance with the norms of positional alternation of vowels and consonants “y” and “b” which is relevant for modern Ukrainian linguistics, in order to achieve euphony in the Ukrainian language. Based on the material of scientific articles published in the Journal of Lviv Polytechnic National University in 2007, number 592, the available examples of the use of prefixes “y” and “b” were investigated according to their given normativeness. For this purpose, 529 euphonomes were isolated by the method of continuous sampling. From the modern Ukrainian language point of view, normativeness spelling turned out to be 375 examples, which is 70.9% and – 154 examples – erroneous, which is 29.1%. The research of possible reasons for non-compliance with the current spelling rules for cases of non-normative use in comparing them with the normative ones allowed us to find out the main tendencies of establishing the rules of positional alternation of letters to denote vowels and consonants. It is stated that modern speakers constantly avoid coincidences of vowels confirming the unpopularity of such sound combinations. It was found that excessive formalism in spelling rules for consonant matches contributes to the emergence of numerous cases of violations of the norm, as the spelling does not take into account the requirements of the melody of a particular phrase and the individual language sense of the Ukrainian language. Those consonant matches that are visually difficult to pronounce often eliminate the presence of a pause and the pronunciation of the “y”-infinitive. In addition, it is noted that a significant number of consonant coincidences occur in the use of “b” before the ringing (sonorous) consonant, in particular before the next sound “y”, which can be perceived as not too difficult to pronounce the match. Modern spelling, as the main normalizing document of literary language, should provide speakers with more opportunities for flexible application of positional alternation of letters to denote vowels and consonants. Further study of this problem can be designed for the analysis of scientific literature (articles, monographs) of other periods, in particular modern scientific and educational publications, in compliance with the rules of positional alternation of “y” and “b”.

Key words: ukrainian language, euphony, normalization, means of euphony in ukrainian language, positional alternation of “y” and “b”.

Куньч Зоряна Йосипівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри української мови Національного університету «Львівська політехніка», <http://orcid.org/0000-0002-8924-7274>; zorjana.kunch@gmail.com